

Även denna text var först tänkt att vara med i boken *Det heliga evangeliet*.

Tveksamma vänner i öknen

1.

Bara mellan 1856-1866 trycker EFS 3.3 miljoner böcker. Må vi leva oss in i kolportörerna som dag efter dag går ut med Guds ord, se hur Ordet läses i stugorna. Alla samtal som följer. Av det lilla gör vår Herre ännu en gång något stort.

I rakt nedstigande led går min tro tillbaka på den iver för Guds ord, för att berätta om Jesus som präglade 1800-talets väckelsefolk. Människor fick höra den viktigaste av alla berättelser. Bygder blev utmanade av Jesu ord.

Är inte det absolut svåraste i vår tid just detta: att delandet av orden om Jesus i så hög grad har tystnat?

Här behövs vishet, mycket vishet. Och bön.

Om inte orden blir oss givna, om inte orden som vi delar är framsprungna ur en närhet till vår Herres hjärtslag för världen riskerar vi att endast bli skrällande cymbaler.

2.

Johannes Döparen kom från öknen, från vildmarken för att bereda väg för Herren. Det är ofta det undanskymda, det karga och enkla; det inte sällan föraktade som är de verkliga andliga födelseplatserna.

För över trettio år sedan börjar en rörelse mot just öknen bland många av oss som är väckelsens barn och barnbarn. Målet synes vara gott. Renas från den ytlighet som drabbat oss i bekvämlighetens revolution, renas från den förkunnelse som stelnat i ord och inte når människors hjärtan. Söka djup, söka liv. Ja, vi kan nästan höra ekot från Johannes Döparen. Ökenfäder, kyrkofäder och mystiker blir nu det stora.

Denna rörelse bejakar de historiskt viktigaste kristna bekännelserna och sjunger emellanåt Jesu lov. Men i denna rörelse, i det som nu händer finns också det som förbryllar, oroar.

Vad händer med evangeliet?¹

3.

Det finns ett stort krux med vår ökenresa.

Världen är redan där.

Lars Gyllensten hade redan skrivit sin bok om ökenfadern framför andra Antonius – *Grottan i öknen*. Tomas Tranströmer hade redan slagit igenom med en poesi som hämtade en inte ringa del inspiration från de kristna mystikerna. Aftonbladets kulturchef, författaren Karl Vennberg hade redan beklagat sig över att det var Martin Luther och inte den nästan samtida mystikern Mäster Eckhart som fick reformera kyrkan. Och de postmoderna tankarna är redan en storhet, dessa tankar som till en inte ringa grad tangerar flera av de kyrkofäder som nu börjar läsas med iver.

Det som är så starkt i slutet av 1900-talet i det västerländska samhället – det esoteriska, det ockulta synes vi öppna aningslöst dörren till. Vad gör vi när vi i läsning om den svenske mystikern Hjalmar Ekström ser att hans största förebild var teosofen Jakob Böhme, när det största namnet inom mystikvägen vid millennieskiftet William Johnston lyfter Emanuel Swedenborg till skyarna? Men framför allt vad gör vi när den djupt ockulte C G Jung får ett så stort inflytande även bland oss kristna att Leanne Payne talar om att kristna mötesplatser, retreatgårdar i västvärlden som förut var centra för bön och förnyelse, nu är starkt influerade av jungiansk spiritualitet, när vi läser att nämnde Johnston utnämner Jung till en av vår tids profeter? Så långt jag kan se är det tyst bland oss. Vi bländas av en tankeprakt som är ny mark för oss.

Vi såg i förra kapitlet att världen mer och mer är indränkt i individualism och narcissism. När vi rör oss från folkväckelsens ofta djupa och som en del menar kvävande gemenskap till öknen, träder vi också in på ett område som i hög grad är individualistiskt. Tystnad och självkänedom blir viktigt. Vi beträder den stora resan inåt. Det är smått provocerande: på en punkt där vi med kärlek, med skärpa skulle kunna utmana världen ifråga om dess individualistiska väg; på samma gång öppna upp för Jesu ord som ju i så hög grad har ett gemenskapsperspektiv, har vi till en inte ringa del tystnat i såväl våra ord som vår praktik.

¹ Det bör påpekas att en klagande debatt saknas, där fördomar, missuppfattningar om denna ökenresa skiljs från det som egentligen är värt att samtala om.

Hur individualistiskt, hur långt bort från evangeliet vi frestas röra oss kan sammanfattas i ett citat från just C G Jung. Jung häcklar uttryckligen Jesu korslidande, kan i linje med detta skriva:

Hos oss är människan oändligt liten, och Guds nåd betyder allt. I Östern är däremot människan Gud och frälser sig själv.[---] Nåden kommer från någon annanstans, i varje fall utifrån. Därför är det helt förståeligt varför det [västerländska] mänskliga psyket lider av mindervärdeskänslor. [...] Österlandet å sin sida insisterar på att människan själv är den enda orsaken till sin högre utveckling ty Österlandet tror på människans förmåga att frälsa sig själv.²

Inför beundran över sådana profeter, som är så i takt med tiden, behöver vi stanna upp, gå på djupet i vad vi verkligen tror på i de stora frågorna. Vilken roll ger vi Jesus i det som nu växer fram? Vad är egentligen frälsning?

4.

Peter Halldorf skriver att kyrkofäderna Klemens, Origenes och Dionysios använde "filosofins nycklar för att låsa upp evangeliets skattkammare".³

Den grekiska religionsfilosofin och då framför allt nyplatonismen, flera av antikens mysteriereligioner, gnosticismen, en del ockulta rörelser och märk väl även det Jung är inne på – hinduismen har flera gemensamma grundtankar. Inte så att det bland dessa storheter finns avgörande skillnader, men vi behöver se att till den öken vi nu beger oss finns det en gudsbild, människosyn och frälsningsväg alla dessa ökenresenärer mer eller mindre anammar.

Inom hinduismen är Gud ytterst sett obeskrivlig, kan liknas vid ett stort operonligt eldklot – Brahman. Vi människor är utslängda från detta gudomliga eldklot men har en gnista av det gudomliga kvar inom oss. För att komma tillbaka till det gudomliga måste vi renas under flera liv; ja, tusentals liv. Ta bort just reinkarnationen och lägg till att indiska brahmanprästers tankar var mycket centrala för den Ammonios Sakkas, som fostrar nyplatonismens fader Plotinus (och även har ett betydande inflytande över kyrkofader Origenes) och det är inte svårt att förstå att mycket låter så lika. Tre avgörande punkter:

1. Grundtanken att Gud egentligen är obeskrivlig och ytterst sett operonlig är central inom till exempel nyplatonismen och gnosticismen. Den knyter också an till erosmytens tal om att vi inte får se det gudomligas ansikte.

² C G Jung, *Psykologi och religion*, 1998, s. 477.

³ Peter Halldorf, *21 kyrkofäder*, 2000, s. 251f.

2. Grundtanken att vi människor har en gnista, eller bättre uttryckt någon form av en gudomlig del inom oss är central i myten om Zeus och i högsta grad inom nyplatonismen.
3. Grundtanken att vi måste genomgå en svår reningsprocess för att åter kunna förenas med det gudomliga är även den en central tanke i både nyplatonismen och erosmyten.

När nu flera betydelsefulla kyrkofäder och mystiker knyter an till framför allt nyplatonismen; ja, till betydande delar av det tankekomplex som ovan skisserats har jag svårt att se dessa grekiska tankar låser upp evangeliets skattkammare. Tvärtom. Evangeliet är i fara.

Låt oss något fördjupa oss i den första punkten, den om att Gud är obeskrivbar.

5.

I nära kontakt med grekisk religionsfilosofi, därtill i något som idag ligger nära postmoderna tankar om språkets fattigdom, utvecklar flera kyrkofäder och framför allt Dionysos Areopagiten en lära där man konstaterar att det nästan är omöjligt att tala om Gud i positiva termer, alltså att Gud är det och det. Det enda möjliga är det som kallas för negativ eller apofatisk teologi. Vi kan bara tala om Gud i negationer: Gud är inte detta eller detta. När vi ändå väljer att tala om Gud i positiva termer kallas det för katafatisk teologi. Under det första årtusendet dominerar den katafatiska teologin bland oss kristna, därefter återupptäcker kyrkan Dionysos skrifter och den apofatiska teologins inflytande blir allt större.

I linje med detta kan Joel Halldorf skriva:

Insikten om att Guds transcendens placerar Gud bortom det mänskliga språket och förnuftet, som därmed svårligen kan beskriva och ännu mindre definiera Gud. Det är därför egentligen mer precist att tala om Gud i negationer, alltså genom att säga vad Gud *inte* är. Apofatisk teologi är grundläggande för allt kristet tal om Gud, samtidigt som Guds uppenbarelse i världen ändå gör att någon form av positiva utsagor om Gud är möjligt.⁴

Bibeln talar om att vi inte kan förstå vår Herre fullt ut – nej, vi är långt ifrån att greppa hela Guds storhet. Även den apofatiska teologins tanke, att Gud kan vi inte förstå om inte Gud i sin nåd genom helig Ande uppenbarar sig för oss, rymmer något viktigt att beakta. Därtill är citatet från Joel Halldorf hämtat från en ordförklaring, inte utläggning där han förklarar sina tankar. Men när det är sagt: det är minst sagt svårsmält att ta till sig att den apofatiska teologin ska vara grundläggande för allt kristet tal om Gud.

⁴ Joel Halldorf, Gud: jakten : existentiell svindel i det tjugoförsta århundradet, 2020.

Teologen Colin Gunton konstaterar i polemik mot den apofatiska teologin att det är ganska förvånande att en hel tradition av teologiskt språk har vuxit fram som fäster så lite vikt vid det faktum att Guds helige Ande har varit med och frambringat ord just till att förstå Gud. Gud låter genom sin helige Ande oss förstå så mycket han vill uppenbara. Det är i dessa ord, i denna uppenbarelse vi ska ha vårt fokus!⁵

Det är kanske så enkelt som den danske professorn E Thestrup Pedersen skriver: Gud vill träda i gemenskap med människan, därför använder han ord. Pedersen fördjupar:

Gud är fördold i skapelsen och i historien, det är endast i Ordet han uppenbarar sig. Guds ord meddelar inte kunskap om gudomliga ting, utan är ett budskap fyllt av kraft. Guds ord är levande och skapande, det bryter ner och bygger upp, det ljuder inte för att ge människor vetande om hans eviga väsen utan för att kalla dem till avgörelse inför honom i lydnad mot hans vilja.⁶

Lundateologen Gustaf Aulén är inne på samma spår:

Gudsuppenbarelsen är, såsom det i den gamla bekännelsen heter om Kristus: liv av liv, ljus av ljus. Att Gud uppenbarar sig betyder att han – för att tala med reformationens män – åt människorna ger han icke bara vissa gåvor utan inget mindre än *sig själv*.⁷

När vi tar emot Ordet, tar vi alltså emot Jesus själv. Inte undra på att Jesus med en sådan emfas talar om Ordet som ger liv.

6.

Vi står vid en skiljeväg. Lundateologen Anders Nygren menar att det finns en avgörande skillnad mellan de kyrkofäder som följer erostanken och de som inte gör det. Å ena sidan de som väljer att fästa blicken på vem Gud är, bedåras av Jesu härlighet. Å andra sidan de som väljer att i högre grad ha blicken på sitt inre, teocentrism kontra egocentrism.⁸ Nygrens frände Aulén konstaterar frankt, och lägg märke till att han nu även är inne på något som berör den apofatiska teologin:

Oändlighetsmystiken kommer med andra ord – trots allt sitt ordande om jagets bortdöende osv. – icke på allvar loss från det egna jagets trollkrets. Den kommer icke

⁵ Colin Gunton, *Act & Being*, 2002, s. 71ff.

⁶ E Thestrup Pederson, *Bibelhandbok*, 1980, s. 216f.

⁷ Gustaf Aulén, *Den allmänliga kristna tron*, 1956, s. 46.

⁸ Med egocentrism menar inte Nygren inte egoism utan just var vi lägger blicken; en rörelse som tenderar att lägga blicken på jaget.

till den levande Gud som överväldigar och betvingar. Upplösningen av gudsbilden är förbunden med en upplösning av själva gudsförhållandet.⁹

7.

Det är dags att summera och gå vidare. Vi började med att konstatera att alla människor styr våra steg från mer eller mindre medvetna berättelser om vad vi tror att detta liv handlar om, vad som faktiskt är viktigt.

Folkväckelsen låter sig drabbas av Guds ord – de läser det, av evangelium – de sprider det både när och fjärran. Dess sanningar vänder upp och ner på deras liv. Och det vänder i sin tur upp och ner på ett helt samhälle. En berättelse – så vacker, så avgörande – börjar sjunga i människors liv, kung Alkohol får abdikera, människor upprättas, människor välsignas för att välsigna andra.

Sverige, 2020-talet. Som kristna famlar vi nu över vad som egentligen är evangelium. Guds ord tycks inte längre uppfylla oss. Orsakerna synes vara flera.

Modernitetens mäktiga framgångar har frestat oss att lägga för stor vikt vid förnuftet. Guds ord stannar i huvudet, får inte tränga ner i hela vårt jag som Jesus sa, får inte genomsyra oss.

Bekvämlighetens revolution har blivit en sådan mäktig kraft till att förtyliga både våra liv och evangeliet, till att lämna det kärva allvar som präglar Jesu ord, men som också präglade folkväckelsens människor.

Inför individualismens stora genomslag i samhället och det postmoderna tvivlet på ordens betydelse har vi i vår resa till öken mer och mer börjat öppnat oss för vissa centrala grundsanningar i indiskt och grekiskt tänkande om att Gud är obeskrivbar. Det är svårt att se det som om vi inte efter denna resa i främmande miljö än mer famlar över vad som är evangelium och Ordets betydelse devalveras än mer.

Finns intresse att läsa mer på detta tema – se [länk](#) till boken *Kyrkofäder, mystiker och evangelium*.

⁹ Aulén, 1956, s. 55.